

MİLLET KÜTÜPHANESİNİN KURUCUSU ALİ EMİRİ EFENDİ*

Prof. Dr. Faruk K. TİMURTAŞ

Yazma kitaplarıyla en zengin kütüphanelerimizden sayılan İstanbul'da Fatih'teki Millet Kütüphanesini, vakfettiği binlerce emsalsiz eserle kuran Ali Emiri Efendi'nin ölümünün üzerinden ellibeş yıl geçmiş bulunuyor. Biz daha doğmadan hayattan ayrıldığı için, son nesillerin bilmediği, tanımadığı, hatta adını unuttuğu Ali Emiri, büyük bir kitap aşığı ve milli kültür dostu idi. Ömrü boyunca, yemeden içmeden eline geçen bütün parayı sarf ederek topladığı nadide eserlerden meydana gelen kütüphanesini, ulu atalarımız gibi, hiçbir karşılık beklemeden millete vakfetmişti.

Ali Emiri Efendi gibi şahsiyetler bir milletin büyüklüğünü ortaya koyan güzel örneklerdir. Bir kitap meraklısı, daha doğrusu bir kitap hastası olan Ali Emiri Efendi bütün hayatını bu sevda ile geçirmiştir. Tarihçi Ahmet Refik'in ifadesiyle "Onun için aşk, saadet, hayat kitaplarıydı." Onun dünyası kitapları olmuştur. Evlenmemiş, kitap mütalaası için erken emekli

olmuş, kendini sadece kitaplara vermiştir. İhtisası aşan bir merak ve sevgi ile, maddi ve manevi sınırlara katlanarak binlerce değerli kitap toplamış ve bunu hayatının maksat ve gayesi bilmıştır. Kendini kitaplara kitapları ise millete vakfetmiştir.

Hiçbir karşılık beklemeden, fakat kendisi pekçok fedakârlıklar yaparak bir araya getirdiği çok değerli kitaplarını millete bağışlaması az büyüklük değildir. Türk kültür ve maarifine yapılan bu hizmet, daha sonrakiler için eski tabirle bir "numune-i imtisal" teşkil etmiştir. Ali Emiri gibi kimseler Türk kültürünü yüzyıllar boyunca ayakta tutmuşlardır. Onlar, kendilerine çok şey borçlu olduğumuz aziz kişilerdir.

Ali Emiri Efendi, kitabı sadece merak dolayısıyla toplayan kitap sever (bibliyofil) ve kitap hastası (bibliyoman) değil, kitaptan iyi anlayan bir kitap uzmanı, bir

(*) 31 Mart 1979 tarihli Son Havadis Gazetesi'nden iktibas edilmiştir.

kütüphaneci ve bibliyografıdır. Aynı zamanda şair ve âlim bir kimse-
dir. Hususi ile İslâm ve Osmanlı
Tarihleri, Edebiyat ve biyografi
(hal tercemesi) üzerinde mütebah-
hir denecek seviyede derin bir bil-
gindir. Onu tanıyanlar Osmanlı
Tarihi, şairleri ve bilginleri hak-
kındaki bilgilerinin çok geniş ol-
duğunu ifade etmektedirler. Bil-
mediği bir şair, eser ve şiir yok-
muş. Yüzbin beyti ezbere bildiğini
söylermiş. Bu husustaki bilgisinin
gerçekten geniş olduğunu, Kilis'li
Rıfat Bilge gibi bilginler de kabul
ve beyan etmektedirler.

1857'de Diyarbakir'de doğan
Ali Emiri, memleketindeki medre-
selerde okumuş ve kendini iyi ye-
tiştirmiştir. 1880'de Diyarbakir'e
gelen Abidin Paşa'nın yanına kâ-
tip olmak suretiyle devlet memu-
riyetine giren Emiri, onunla Har-
put, Sivas ve Selânik'e gitmiştir.
Daha sonra Kozan sancağı ve
Adana Aşar müdürlüklerinde,
Zerkoviç, Kırşehir ve Trablusşam
muhasibeciliklerinde, Elaziz ve
Erzurum Defterdarlıklarında, Yan-
ya, İşkodra ve Yemen maliye mü-
fettişliklerinde bulunmuştur. O
zamanki geniş ülkemizin dört bir
yanını dolaşan, halkı tanıyan ve
kitap tophyan Ali Emiri, 1908'de
Halep defterdarı iken kendi isteği
ile emekliye ayrılmış ve kalan öm-
rünü kitapları arasında okumakla,
araştırmakla geçirmiştir. Millet
Kütüphanesini kurduktan sonra
onun nazırlığını yapmıştır.

Daha küçük yaştan beri ede-
biyat ve tarihe düşkün olan Ali
Emiri sabahlara kadar kitap oku-
duğunu, uykusunda, okuduğu şey-
leri yüksek sesle tekrarladığı için
yanında kimsenin yatmadığını bil-
dirmektedir. Arapça ve Farsçayı'
da iyice öğrenen Emiri, Arapça
şiir söylemeye de heves ettiğini
"Lügatı Osmaniye"de de ne kadar
kelime varsa hepsini bildiğini kay-
dediyor.

Ali Emiri, Fatih'te Feyzullah
Efendi medresesinde kurduğu Mil-
let Kütüphanesine 15 bin kitap
vakfetmiştir. Bunlar arasında çok
kıymetli yazmalar vardır. Bilhassa
edebi eserler, divanlar bakımın-
dan kütüphane çok zengindir.
Meşhur "Divanı Lugat-it Türk"ün
Dünya üzerindeki biricik nüshası
da kütüphanededir. Emirinin vak-
fettiği aralarında nadir ve yegane
nüshalar da bulunan kitaplar için
vaktiyle kendisine Fransızlar 30
bin İngiliz lirası teklif etmişler, fa-
kat Emiri bunları satmamıştır.

Divanı Lugat-it Türk'ün satın
alınışı ve bastırılışı hikâyesi Emiri
Efendinin ve o zamanki devlet bü-
yüklerinin mizaç ve tutumlarını
çok iyi göstermektedir. Sahhaflar-
da eseri gören Ali Emiri, yüksek
fiyatla kitabı alacak para bulama-
dığı için akşama kadar dükkânda
beklemiş, bir tanıdığın geçmesi
üzerine para tedarik ettirerek sev-
diğine kavuşmuştur. Türk dili, kül-
türü ve Türkoloji çalışmaları için

çok önemli olan eserin basılmasına önce yanaşmamış, sadrıazam Talat Paşa'nın bizzat ricası, elini öpmesi üzerine, Kilisli Rifat'ın tashih işlerine bakması şartıyla basımına razı olmuştur. Çok kaprisli olan, kendisine yalvarılmasını isteyen, aşırı övülmekten hoşlanan Ali Emiri Efendiye sadrıazam Talat Paşa'nın bu şekilde hareket ederek eserin basılmasını sağlaması, milli kültüre değer veren bir devlet adamının büyüklüğünü göstermektedir. Talat Paşa'nın eserin basılmasına müsaadesi dolayısıyla Ali Emiri'ye gönderdiği üçyüz altına karşılık verdiği şu cevap da Emiri'nin büyüklüğüne bir delildir.

"Lütfunuza, kadirşinaslığınıza karşı teşekkür ederim, fakat parayı kabul edemem. Çünkü vatani, milli bir ufacık hizmet mukabilinde para almış olacağım. Bu ise vicdanıma ağır gelen bir şeydir. Bundan dolayı size teşekkür ile parayı iade ediyorum. Siz parayı yardıma muhtaç olan birkaç namuslu aileye dağıtırsanız ben size müşekkir kalacağım gibi, Cenabı Hak'da memnun olur."

Ali Emiri Efendi'nin tarih biyografi sahalarında eserleri vardı. En mühimleri "Tezkire-i Şuarayı Amid" ve "Osmanlı Vilayati Şar-

kiyyesi"dir. "Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası" adıyla bir dergi çıkaran Emiri, 10 cilt tutacak yüzbinden fazla beyti ihtiva eden bir divan bastıracağını söylemişse de ancak bir ciltlik bir divan bırakmıştır. Emiri Efendi'nin en büyük eseri ve hizmeti millete vakfettiği kitaplardır.

Yaşayan hiç kimse için methiye yazmamış bulunan şairimiz Yahya Kemal, onun için bir gazel yazmış ve hizmetini övmüştür. Şu beyitler, "Ali Emiri'ye gazel" adlı şiirdendir :

Muhtaç isen füyuzuna eslaf
pendinin

Diz çok önünde şimdi
Emiri Efendi'nin

Yek pare nur olan bu
kütüphane-i nefis

Yekpare servetiydi bu
âlemde kendinin

Ecdad-ı pakiniz gibi vakf
etti millete

Hayranı halk eser-i
bimenendinin

Ali Emiri Efendi'nin de aziz hâtirasını ölümünün 55. yıldönümünde minnet, şükran ve saygıyla anarız...